

Fup og fakta om brak og natur

I *Aktuel Naturvidenskab* nr. 1 2008 undrer journalist og forfatter Kjeld Hansen sig over, at DMU kan konkludere, at ophævelsen af braklægning ikke har nogen effekt på naturen. Der må være noget Kjeld Hansen har overset, for dette var netop ikke konklusionen i DMU's notat.

Af Jørn Pagh Bertelsen, Rasmus Ejrnæs, Anna Bodil Hald, Peter Odderskær, Morten Strandberg og Christopher Topping.

■ Fødevarerministeriet og Miljøministeriet bad den 25. september 2007 DMU og Danmarks Jordbrugsforskning ved Aarhus Universitet samt Fødevareøkonomisk Institut ved Københavns Universitet om at vurdere de »Miljø-, natur- og samfundsmæssige konsekvenser af udtagingsforpligtigens bortfald som en del af den fælles landbrugspolitik.«

Artiklens forfattere har deltaget i vurderingen af konsekvensen af braklægningens ophør for den terrestriske natur. Det er denne faglige vurdering som der synes at være et behov for at få præciseret og uddybet.

I notatet til Fødevarerministeriet konkluderer vi følgende:

»For den terrestriske natur og biodiversitet har brakarealer en række positive og negative effekter, dog overvejende positive. Brakarealer der støder op til beskyttede naturtyper og

Foto: Anna Bodil Hald.

Brakmark ved Værløse domineret af konkurrencesterke planter som kvik og agertidsel og med kraftig opformering af den invasive haveplante sildig gyldenris.

småbiotoper øger disse naturtyper og biotopers beskyttelse. Generelt har braklagte højlandsjorde større betydning for biodiversiteten end braklagte lavlandsjorde. Der er identifi-

ceret en række kompenserende virkemidler, herunder udtagning af arealer, der er målrettet naturen.«

Ophørt braklægning vurderes altså at have en negativ netto-

effekt på terrestrisk natur og biodiversitet. Derfor har vi også i notatet identificeret en række kompenserende virkemidler, som kan anvendes for at opveje disse negative effekter.

Foto: Peder Størup

En usædvanligt værdifuld brakmark i Linådalen ved Silkeborg som har ligget brak i 7 år. Den varme og åbne sandbund med blomstrende tjærenelliker og håret høgeurt er optimal for insektlivet. På marken er registreret 25 forskellige sommerfuglearter. Marken grænser op til vandløb og enge med engblomme og majgøgeurt.

Braklægning har også negative effekter

Vi har i notatet peget på, at der både forekommer positive og negative effekter af brak for naturen. For en meget stor del af brakarealet er effekterne dog meget små i det hele taget, fordi der er tale om næringsrige marker med en artsfattig vegetation af kulturgræsser. Sådanne monokulturer ligner på mange punkter marker i omdrift.

Det kan virke paradoksalt, at braklægning også kan have negative virkninger på naturen. Reglerne for brakken og brakkens konkrete placering i landskabet betyder imidlertid, i sammenhæng med høje næringsstofpuljer og små artspuljer, at der har været negative effekter. Eksempelvis har høslæt og græsning ikke været tilladt, og når brakken blev udlagt på tværs i en ådal, har dette i praksis kunnet blokere for store sammen-

hængende naturområder med græsning. På tidligere dyrket lavbundsjord vil der ofte være ophobet store næringspuljer, og når dyrkningen opgives uden græsning eller slæt, vil de braklagte arealer let blive invaderet af nogle få konkurrencesterke plantearter, med en lav diversitet til følge. Konkurrenceplanterne kan være hjemmehørende arter som stor nælde, rørgræs, tagrør og ager-tidsel, men det kan også være invasive arter som kæmpe-bjørneklo og havearter af gyldenris. Konkurrenceplanterne vil udover deres dominans på de braklagte arealer kunne udøve et stort frøpres på nærliggende naturarealer som følge af deres kraftige opformering.

En nettogevinst

Heldigvis har brakken flere positive end negative effekter. Til de positive effekter hører, at braklagte arealer tilfører de intensivt dyrkede landskaber en

variation, som er til gavn for en række af de arter som er knyttet til agerlandet – småpattedyr, fugle, insekter og ukrudtsarter. Selvom mange af disse arter er relativt almindelige, giver de et vigtigt bidrag til fødekæderne i agerlandets økosystem. Denne effekt bliver størst hvis brakken udlægges som overvintrende stubmark (spildfrøbrak), mens brak etableret ved udsåning af kulturgræsser ikke levner plads til mange andre arter af planter og insekter. Landbrugsdriften er i dag så intensiv, at mange enårige plantearter er blevet fåtallige som ukrudt i dyrkede marker – spildfrøbrak kan give disse arter et pusterum.

Til de positive effekter hører også, at der er markante synergieffekter mellem brak og naturarealer. Dette kan udnyttes ved at placere brakken som lysåbne stribes langs levende hegn, diger, vandløb, søer m.fl. Ofte grænser marginal braklagt landbrugsjord op til egentlige

udyrkede naturarealer. Her fungerer brakken som en buffer, der beskytter naturen mod gødning og sprøjtemidler, og samtidig kan nogle af naturområdernes arter indvandre på de braklagte arealer. På tørre sandede brakmarker er dette potentiale særligt stort. Den lysåbne og tørre vegetation, som kan udvikles her efter braklægning i en årrække, fungerer i praksis som refugium for en lang række af agerlandets ualmindelige dyr og planter.

Balancen mellem de negative og positive effekter, som vi har beskrevet her, er grunden til, at de braklagte arealer har haft flere positive effekter på højbundsjord end på lavbundsjord.

Hvordan kan man kompensere?

Vi har i notatet til Fødevareministeriet og Miljøministeriet peget på en række ting, man kan gøre for at sikre, at der ikke sker et netto-tab af biodiversi-

tet ved braklægningens ophør. Udgangspunktet for beskrivelsen af disse tiltag har været, at det er muligt at kompensere for effekten af brakens ophør på et mindre areal end det, som nu tages ind til dyrkning – simpelt hen fordi brakken ikke tidligere har været målrettet naturen.

På lavbundsjord vil det være afgørende, at arealer, som udpeges som compensation, kan overgå til græsning eller høslæt, således at der kan etableres sammenhængende naturarealer i udvalgte ådale. Herved kan der opnås en natureffekt, som rækker ud over selve det udpegede areal.

På højbundsjord er der flere mulige indsatsområder, som vil tilgodese forskellige dele af den terrestriske natur:

- Udlægning af lavproduktive vårsædsmarker (agerlandets fugle, pattedyr, énårige plantearter og insekter)
- Sikring af overvintrende stubmarker (agerlandets fugle, pattedyr, énårige plantearter og insekter)
- Beskyttelse og sammenhæng ved udpegning i landskaber med værdifuld natur (store naturområder for sårbare

planter, insekter, padder, småpattedyr og krybdyr)

- Bufferzoner omkring eksisterende naturområder (sårbare planter og dyr i fragmenterede overdrev, moser, enge, søer og heder)

Sammenfattende anbefaler vi en strategi, som prioriterer 1) naturligt næringsfattige jordtyper, 2) hensyn til naturen i markernes randzoner og naboområder, og 3) skabelsen af store sammenhængende naturområder.

Viden og målsætninger

Det er ingen let opgave at vurdere effekten af brak på naturen. Braklægningen af landbrugsjord blev indført for at reducere landbrugsproduktionen og ikke for naturens skyld. Derfor har man heller ikke hverken kortlagt eller overvåget naturindholdet på de braklagte arealer. Derfor har vi heller ikke i vores notat været i stand til at kvantificere effekten af braklægningens ophør. Der er endnu ikke foreslået kompenserende tiltag, som kan sikre en neutral løsning i overensstemmelse med 2010-målsætningen om at standse tabet af biodiversitet. Og der er brug for mere viden og nye ana-

lyser af brakens betydning for biodiversiteten, hvis man ønsker en målrettet prioritering af de mest kost-effektive kompenserende tiltag.

Den manglende viden om naturens fordeling og biodiversitet i landskabet er naturligvis en væsentlig barriere for opfyldelsen af 2010-målsætningen i Danmark. I agerlandet såvel som i resten af landskabet. Der er brug for en samlet handlingsplan for biodiversitet i Danmark. En plan med konkrete målsætninger for såvel den sårbare og internationalt beskyttede natur som den mere almindelige natur. En sådan handlingsplan kunne forhåbentlig være med til at flytte fokus, så naturen ikke bare er en afledt effekt af produktionsmålsætninger i sektorerne, men bliver et mål i sig selv. ■

Om hovedforfatteren

Rasmus Ejrnæs er seniorforsker Afd. for Vildtbiologi og biodiversitet, Danmarks Miljøundersøgelser, Aarhus Universitet. Tlf.: 8920 1515
E-mail: rej@dmu.dk

DMU's notater og debatsvar:
www.dmu.dk/Udgivelser/DMU-Nyt/2008/5/brakbrok.htm

Videre læsning:

Ejrnæs, R., Hansen, D.N. & Aude, E. 2003: *Changing Course of Secondary Succession in Abandoned Sandy Fields*. - *Biological Conservation* 109: 343-350.

Hald, A.B. & Lund, T. 1993. *Markers randzoner i brakperspektiv - Jord og Viden* 138(8): 6-9.

Hald, A.B. 1994. *Comparison of different management techniques for crop margins in relation to wild plants (weeds) and arthropods - Proc. British Crop Protec. Council/British Eco. Soc./Ass. of App. Biol. symp. "Field Margins - Integrating Agriculture and Conservation" April 1994. BCPC Monograph 58: 301-306.*

Mogensen, B. et al. 1997. *Livsbetingelser for den vilde flora og fauna på braklagte arealer. En litteraturudredning. Faglig Rapport, Danmarks Miljøundersøgelser nr.182. 167 pp. Danmarks Miljøundersøgelser.*

Nielsen, L., Hald, A.B. & Møller H.B. 2007. *Brak – natur og energi. Tema. Kaskelot 165:11-14.*

DMU og braknotaterne - et svar

Af Kjeld Hansen

■ Mens de seks DMU-forskere har siddet og nørklet deres fyldige forsvar for braknotaterne sammen, har virkeligheden overhalet dem indenom og dokumenteret berettigelsen af min kritik i AN 1/2008.

Midt i april meddelte Landbrugsrådets præsident, at brakjorden vil blive opdyrket 100 pct., og at han oveni de 190.000 hektar kræver at få inddraget alle jorder, der er »velegnet til landbrug, men har været

brugt til andre formål« (Børsen, 16.4.08). Desuden forlangte præsidenten ret til at bruge mere gødning og genmodificerede afgrøder. Dagen efter blev han bakket op af fødevarerministeren (Politiken, 17.4.08). Hun erklærede bl.a., at brak »er heldigvis ikke på den politiske dagorden længere, tværtimod.«

Det omdiskuterede DMU-skøn om højst 13-26 pct. opdyrket brak turde hermed være skudt ned. Rub og stub

– samt en del mere – vil blive pløjet om i de kommende år. Forureningen med kvælstof, fosfor og pesticider er undervurderet med en faktor fire i DMU-notaterne! Og plads til agerhøns og harer bliver der intet af.

Det giver mig anledning til at gentage mit spørgsmål til direktør Henrik Sandbech og projektleder Torben Moth Iversen: Hvorfor vælger DMU konsekvent at beregne og fremlægge de naive best case-scenarier?

Hvorfor afviser DMU hårdnakket at udregne worst case? Al erfaring viser jo, at det gang på gang er worst case, der bliver virkeligheden?

Hvorfor vil DMU ikke besvare dette simple spørgsmål? Jeg noterer med beklagelse, at de seks forfattere til ovenstående indlæg heller ikke besvarer det.

Indledningsvis påstås det, at artiklens seks forfattere har udarbejdet de famøse notater om konsekvenserne af at

opdyrke brakarealerne. Allerede her er der igen noget, der lugter. Ifølge DMU-projektleder Torben Moth Iversen er det kun fire af de seks forfattere, der har bidraget med "input til udarbejdelse af de to notater"! De to førstnævnte har aldrig deltaget.

Hvorfor er de hentet ind i denne debat? Uanset om der er tale om en offentlig debat eller forskningsformidling, så er det en slem omgang urent trav, hvis en forskningsinstitution bare fylder forfattere på sin "forskningbaserede myndighedsrådgivning" – efter behov og behag -, flere måneder efter at rådgivningen faktisk har fundet sted. Sådan kan man altså ikke manipulere rundt med forskere og deres resultater i forhold til offentligheden og myndighederne.

Videre fremme i artiklen er det interessant at bemærke, at

de seks påstår, at "heldigvis har brakken flere positive end negative effekter". (I forbifarten vil jeg gerne lige anholde brugen af ordet "heldigvis" – det her er hverken lottospil eller ludo, men seriøs forskningsformidling, d'herrer!).

Jeg hæfter mig dernæst ved artiklens påstand om, at »det er muligt at kompensere for effekten af brakkens ophør på et mindre areal end det som nu tages indtil dyrkning«. Denne kategoriske påstand er grebet ud af den blå luft. Og den står i lodret modstrid med ordene i slutsatsen: »man [har] hverken kortlagt eller overvåget naturindholdet på de braklagte arealer. Derfor har vi heller ikke i vores notat været i stand til at kvantificere effekten af braklægningens ophør«.

Når forskerne hverken ved, hvilke arealer de taler om eller kender deres bonitet endsige

deres indhold af terrestrisk natur (hvilket følger logisk af, at de ikke ved, hvor arealerne ligger), så bør man ikke fremføre påstande som ovennævnte. Det bliver jo det rene narreværk. Man kunne lige så godt hævde, at det ville kræve det dobbelte areal...

Jeg kunne hive andre eksempler frem på DMU-rådgivningens tvivlsomme karakter – muslingeskandalen, vandmiljøplanevalueringen, medicinresterne i dambrugsafløb osv. osv. – men det her skal ikke være noget korstog. Blot en simpel journalists stille undren og voksende uro over den besynderlige håndtering af samfundsvigtige emner på en monopolinstitution, der gør sig til af at kunne yde politisk rådgivning på rekordtid.

Helt ærligt, Aarhus Universitet – kan vi virkelig være tjent med dette makværk? ■

Om forfatteren:

Kjeld Hansen

journalist og forfatter

E-mail: gyldengroen@bog.dk

Tlf. 5652 2270

Svar til Kjeld Hansen fra DMU's ledelse

Af Henrik Sandbech

■ På trods af den sobre faglige gennemgang af brakproblematikken af en række DMU-forskere i dette nummer af Aktuel Naturvidenskab fortsætter Kjeld Hansen med sit angreb på DMU. Herunder efterlyser han et svar fra DMU's ledelse. Jeg er derfor glad for at jeg denne gang har fået adgang til, at svare Kjeld Hansen i samme nummer af bladet.

DMU har punkt for punkt tilbagevist Kjeld Hansen's kritik på vores hjemmeside, herunder skrevet at de to braknotater er udarbejdet af DMU sammen med Det Jordbrugsvidenskabelige Fakultet ved Aarhus Universitet og Fødevarøkonomisk Institut ved Københavns Universitet. Jeg kan konstatere, at Kjeld Hansen ikke har anfægtet

denne tilbagevisning, men fortsat overser, at det er tre forskningsinstitutioner, som er fælles om arbejdet.

Samtidig kommer Kjeld Hansen med ny misinformation, når han på den ene side beskylder DMU for altid at fremlægge "de naive best case scenarier" og på den anden side skriver om "det omdiskuterede DMU-skøn om højest 13-26% opdyrket brak".

I de tre forskningsinstitutioners braknotater er der tydeligt redegjort for, at udtagingsforpligtigheden omfatter ca. 190.000 ha, hvoraf ca. 34.000 ha allerede fuldt legalt var opdyrket i 2007 med energifgrøder som raps. Ud fra en økonomisk vurdering skønnedes det, at yderligere 50-100.000 ha ville komme i

omdrift, hvis udtagingsforpligtigheden bliver ophævet permanent. Det er tydeligvis den situation, Kjeld Hansen hentyder til. Når hertil kommer de brakarealer, som forventes udlagt som ekstensivt vedvarende græs, dækker den skønnede worst case over langt hovedparten af de 190.000 ha. At dette kan opfattes som »et naivt best case scenarie« af Kjeld Hansen kan jeg simpelt hen ikke forstå. ■

Om forfatteren:

Henrik Sandbech er direktør Danmarks Miljøundersøgelser (DMU)

Aarhus Universitet

e-post: hs@dmu.dk

Tlf.: 4630 1200